

Yunus Emre Divanı'ndaki Ayet ve Hadis İktibaslarının Söz Dizimindeki Yeri

Verse and Hadith Quotations in Yunus Emre's Divan and Their
Place in Syntax

Hüsna KOTAN

Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Assistant Prof., Ataturk University, Faculty of Literature,
Department of Turkish Language and Literature
Erzurum / TURKEY
husna@atauni.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-8391-6561

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 27 Eylül / September 2017

Kabul Tarihi / Date Accepted: 06 Aralık / December 2017

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2017

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: 10.29288/ilted.340094

Atıf / Citation: Kotan, Hüsna. "Yunus Emre Divanı'ndaki Ayet ve Hadis
İktibaslarının Söz Dizimindeki Yeri". *ilted: İlahiyat Tetkikleri Dergisi*,
sy. 48 (Aralık 2017): 241-270.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/ilted> | <mailto:ilabiyatdergi@atauni.edu.tr>

Copyright © Published by Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Ataturk University, Faculty of Theology, Erzurum, 25240 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz*

Edebiyat ve dil tarihimiz açısından büyük önem taşıyan, söylemini ve söylem güzelliğini kaybetmeden yaşadığı devirden günümüze kadar ulaşan, tasavvufu kendisine şiar edinmiş şairimiz Yunus, dilin bütün imkânlarından yararlanarak duygu ve düşünce dünyasını Divan'ında vücuda getirmiştir. Oldukça sade bir dil kullanan yapmacıklıktan uzak, milli bir duyguyla şiirlerini dile getiren Yunus'un beslendiği asıl kaynak tasavvuftur. Onun dünyasını "Allah aşkı, tevhit düşüncesi, ahlak ve gelenek" gibi dört önemli mevhum oluşturur. Yunus, şiirlerinde bu duygu ve düşünceleri dile getirirken İslam kültürünün tefsir, edebiyat, coğrafya, astronomi gibi çeşitli dallarından ve özellikle Kur'an-ı Kerim, ayetler ve hadis-i şeriflerden istifade etmiş, bunları kendi dili ve terminolojisi içerisinde ustaca kullanmıştır. Bu büyük Türk-mutasavvıfı, Divan'ında iktibas ve telmih yoluyla birçok ayet ve hadise yer vermiştir. Hatta onun her şiirinin bir ayet ve hadis ile beslendiğini söylemek mümkündür. Çalışmamızda Yunus Emre'nin ayet ve hadislerden yaptığı bu iktibaslar açıklanarak, bunların cümle içerisindeki yeri üretici-dönüşümsel söz dizimi ilkeleri ışığında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Divan, iktibas, söz dizimi, dilbilim.

Abstract

Yunus, who has a great significance for our literary and linguistic history, whose discourse and the beauty of the discourse has not lost their importance until today and who considered mysticism a maxim for himself, made use of all the opportunities of language and brought his world of emotion and idea into being in his Divan. The real source from which Yunus had inspiration by using a real simple language free from artificiality and uttering his poetry with a nationalistic perception is Mysticism. His world is composed of four significant ideas; 'Love of Allah, idea of unification, morals and tradition'. While expressing those ideas in his poetry, Yunus made use of various fields of Islamic culture such as hermeneutics, literature, geography, astronomy and especially The Holy Qur'an, verses and hadith, and he masterfully used those in his own language and terminology. As a great Turkish mystic, Yunus placed numerous verses and hadith in his Divan through quotations and references. It is even possible to state that every poem of his takes inspiration from verses and hadith. In this study, Yunus Emre's quotations taken from verses and hadith will be explained, and their places in sentences will be analyzed in accordance with the principles of generative-reflexive syntax.

Keywords: Yunus Emre, Divan, syntax, linguistics, quotation.

Summary

Yunus Emre has been one of the most significant figures of Old Anatolian Turkish. Unfortunately, there has been little information about Yunus Emre's life based on documents. The sources tried to reveal the identity of Yunus Emre by referring to narratives. According to one of these narratives, Yunus Emre was a poor, illiterate villager having kids; and according to another one he was city-dweller, educated in Madrasah and worked as a religious official. According to the research on the real life story of Yunus Emre, this Sufi poet is a Turkmen villager grew up around Bolu, Sakarsuyu or Sivrihisar at the end of the 13th century. He tried a lot to reach the right way but he was able to have it after he became follower of Taptuk Emre.

There are two known works of Yunus Emre. These are Risâletü'n-Nushiyye and his Divan in which his poetry was collected. He was a great Sufi who was able to use the language skillfully.

* Bu çalışmada "Yunus Emre Divanı'nın Söz Dizimi" adlı doktora çalışmasından faydalanılmıştır.

His language was plain and simple enough so that the public could easily understand it. He aimed at telling his poetry as efficient as he could by using all the qualities of the language properly. When many of his poetry is read, it gives a natural sense that they were written through a language like they were never thought a lot, and said instinctively. Yunus Emre established a great balance between sound, word and meaning in his poetry and created a powerful language of poetry during both his period and today.

The most important element that created the style of Yunus Emre, who was a Turkish-Islamic art Sufi, is mysticism. Various disciplines of Islamic culture such as interpretation, Hadith, literature, geography, and astronomy had a great influence upon the construction of Yunus Emre's identity. He was able to express the details of Islamic mysticism so plainly, thoroughly and without putting them into any pattern, made use of verses and hadith from Holy Qur'an to express his opinions about mysticism, and skillfully used all these in his own language and terminology.

Yunus Emre included many verses and hadith in his Divan by making use of quotations and references. It is quite possible to see these figures of speech in his poetry. It can even be stated that every single couplet of his is like a meaning or an interpretation of a verse, and all his couplets made use of hadith. In this paper, it has been aimed at analyzing the verse and hadith included in Yunus Emre's Divan through quotation and reference under the light of transformational-generative grammar and in terms of syntax.

According to transformational-generative grammar, the mental structure of a sentence is inner structure or deep structure and its oral or written structure is external or surface structure. Every sentence in oral or written form is the reflection of the sentences taking shape in mind upon the surface i.e. external structure through transformations. In a way, external structure is the way of meaning by which the internal structure is expressed. Thus, when a sentence is analyzed in terms of its structure, it should be taken into consideration not only according to its external structure but also to its internal structure just like foreseen by structural linguistics; and a relation between these two structures should be analyzed. Under the light of that principle, quotations of verses and hadith in the Divan have been analyzed in accordance with Mustafa Tatcı's *Yünus Emre Divanı II Tenkitli Metin* (Critical Edition of Yunus Emre Divan II).

Yunus Emre used a lot of quotations of verses and hadith in his Divan. 33 couplets in which there are quotations of verses and 5 couplets in which there are hadith quotations have been analyzed in accordance with syntax. The quotations in the Divan have been used in simple sentences, compound sentences and as clauses.

There are twenty couplets in which there are quotations of verses in simple sentences. Thirteen quotations used here are included in simple-direct sentences, and eight are included in simple-focalization sentences. The most common quotation among these is "Kâlû belâ, belî, belâ" meaning 'You are our Lord'. These verses are used in three different couplets as subject and object in simple-direct sentences, and as objects in one couplet in simple-focalization sentence. Among other quotations, the wording "haqq al-yaqin" is used twice in a simple-direct and simple-focalization sentence as predicate. Other verses have been used under various functions such as subject, object and complement. Only "kun fayakun" and "qul huwallah" have been used as an adjective qualifying a noun in a sentence rather than as an element.

There are eight couplets in which quotations are seen in compound sentences. Five of these quotations are included in compound-direct, three of them in compound-focalization sentences.

Just like in simple sentences, the most common verse used in compound sentences is “qalu bela wa bel”. The quotation of “qalu bela” is used in four quotations as an object in a clause. “Beli”, however, is included as an object in a clause in compound-focalization sentences in two couplets. Among other quotations, “sidrat al-muntaha” is used as an adverb of place in a clause in compound-direct sentence, and “ayn al-yakin” is used as an object in a clause in compound-focalization sentences. In addition, four verse quotations are seen to have been used as clauses.

Two out of three quotations of hadith under the title of simple sentences have been used as an object and predicate in simple-direct sentences, and one of them has been used as an object in simple-focalization sentence. One verse analyzed in compound sentence structure has been observed to have been used as an object in a clause in compound-focalization sentence. In addition, another quotation has been used as a clause. Yunus Emre’s simple sentences which are most appropriate for Turkish language have been commonly used. He skillfully placed the quotations of verse and hadith in Turkish sentence structure and reflected a true nationalization in language.

Giriş

Çağları aşarak günümüze kadar gelmiş olan büyük mutasavvıf şair Yunus Emre'nin hayatı hakkında belgelere dayanarak ortaya konulmuş bilgiler maalesef çok azdır. Kaynaklar Yunus Emre'den bahsederken rivayetler üzerinden hareket ederek kimliğini ortaya çıkartmaya çalışmıştır. Yunus Emre'nin menkıbevi hayatını ele alan iki ayrı kaynak vardır.¹ Bunlar Firdevsî'nin *Vilâyet nâme-i Hacı Bektaş-ı Velî*² ve X8. asır sufi tezkirecilerimizden olan İbrahim Hâs'ın *Tezkire* adlı eseridir.³ Yunus Emre *Vilâyetnâme*'ye göre fakir, okuma ve yazma öğrenememiş, çoluk çocuk sahibi bir ümmi köylü iken, İbrahim Hâs'a göre şehirli, medresede eğitim almış ve müftülük yapmış bir kişidir.⁴ Yunus Emre'nin menkıbevi hayatına dair çeşitli rivayetler doğmuş; bu rivayetlerin bazıları yazılı metne çevrilmiş, bazıları ise nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmiştir.

Yunus Emre'nin gerçek hayatı hakkında yapılan araştırmalardan ilk olarak Kamil Kepecioğlu'nun bulup neşrettiği⁵ daha sonra da Abdülbaki Gölpınarlı'nın bizzat okuyarak yayımladığı bilgiler oldukça dikkat çekicidir. Bu bilgiye göre Hicri 924 yılına ait Konya'ya ayrılmış 63 no. lu defterin 238, 255 no. lu defterin 111. sayfalarında birçok derviş ismi zikredildikten sonra Yunus Emre'nin adı geçer. Burada Yunus Emre'yle ilgili, onun Yerce denen yeri Karamanoğlu İbrahim Bey'den satın aldığı, vefatının ardından burası oğlu İsmail'e otlak olarak miras kaldığı anlatılmıştır.⁶ Bu yazmadaki bilgileri göre Yunus Emre yoksul bir insan değildir. Aksine mal, mülk sahibi biridir ve İsmail adında bir oğlu vardır. Bu tarz arşiv araştırmalarında birçok yerde Yunus Emre adına düzenlenen tapulara rastlanması Yunus Emre adındaki kişilerin bizim Yunus Emre olup olmadığı konusunda ihtilafa düşülmesine sebep olmuştur.⁷ Bütün bu az ve tutarsız şeyler karşısında, Yunus'un hayatı hakkında vereceğimiz bilginin tamamıyla müspet sayılamayacağını daha önceden itiraf mecburiyetindeyiz. Diyerek söze başlayan M. Fuat Köprülü'ye göre; Yunus Emre XIII. yüzyılın son yarısında Sivrihisar civarı veya Bolu'ya bağlı Sakaryasuyu civarında yetişmiş bir Türkmen köylüsüdür. O, *Divan*'ındaki eserlerden yola çıkıldığında uzun yıllar Hak yoluna erişmek için çabalamış ancak bu amacına Taptuk Emre'ye mürit olduktan sonra erişmiştir.⁸ Müritlik döneminin bitiminden sonraki hayatı hakkında ise kesin bilgiye rastlanmamıştır. Bazı bilim adamları onun gezgin olup tüm Anadolu'yu gezerek irşat ile meşgul olduğunu iddia ederken bir gurup bilim adamı da Taptuk Emreden sonra yerine geçerek müritlerini etrafında toplamış bir şeyh olduğunu söy-

1 Mustafa Tatcı, *İşitin Ey Yarenler Yunus Emre Yorumları* (İstanbul: Kapı Yay., 2011), 3.

2 Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf* (İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 1992), 62.

3 Mutafa Tatcı, *Yunus Emre Divanı İnceleme I* (İstanbul: H Yayınları, 2008), 9.

4 Tatcı, *İşitin Ey Yarenler Yunus Emre Yorumları*, 3.

5 Tatcı, *Yunus Emre Divanı İnceleme I*, 25.

6 Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, 62-64.

7 Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, 62-73.

8 M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2012), 251.

lemiştir.⁹ Son olarak Mustafa Tatcı ve Adnan Erzi'nin yaptığı bir çalışma ile Yunus Emre'nin doğum ve ölüm yılları üzerine yapılan tüm tartışmalara son verdiğini söyleyerek bahsi geçen çalışmayı şöyle aktarmıştır: Bâyezid Umumî Kütüphanesinde 7912 nolu kayıta bulunan bir mecmuada Osman Gazi'nin cülüsundan başlayarak Kaptan-ı Derya Ali Paşa'nın Leponto Deniz Savaşı'ndan ve Osman Gazi'nin hayat ve saltanat müddeti ile Sultan Veled'in ölümü gibi olaylar kronolojik sıra ile verilmiş ve son olarak Vefat-ı Yünus Emre Müddet-i Ömr 82, Sene 720 kaydı ile bu yazma sona ermiştir. İşte bu kayıt ışığında Yunus Emre H.648/M.1240-1 tarihlerinde doğup 82 yıl yaşadıktan sonra H.720/M. 1320-1 tarihinde vefat etmiştir.

Yunus'un evlenip evlenmediği veya çocuğunun olup olmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat şu şiirinden anlaşıldığına göre evli ve iki çocuk sahibidir: “*Bunda dahı virdün bize ogul u kız çift ü helâl andan dahı geçdi arzûm benüm âhum didâr içün*” 234/5¹⁰

Adı ve mahlası, en eski kaynaklardan itibaren Yunus Emre olarak geçmektedir. Yunus Emre'nin şiirlerinden iyi bir tahsil gördüğü, Arapçayı, Farsçayı, İslami ilimleri, İslam tarihini kısaca devrin bütün ilimlerini bildiği sezilmektedir.¹¹ Bütün Anadolu'da sevgi ve saygı görmüş bir mana sultanı olan Yunus Anadolu'nun her şehir ve kasabasında varlığını hissettirmiştir. Bu bağlamda yurdumuzun değişik yerlerinde on, on bir civarında kendisine ait olduğu iddia edilen mezarlar bulunmaktadır.

Yunus Emre'nin bilinen iki eseri vardır. Bunlar *Risâletü'n-Nushiyye* ve şiirlerinin toplandığı *Divan*'ıdır. Bu eserlerinde bir yandan Eski Anadolu Türkçesi'nin başlangıç dönemi, bir yandan Göktürkçeden günümüze kadar gelen dil özellikleri, bir yanda da bugün bile İç Anadolu'da konuşulan ağızların birçok özellikleri ile karşılaşmaktadır.¹²

Yunus Emre dili ustalıkla kullanabilen üstün bir mutasavvıftır. Dili halkın anlayabileceği kadar yalın ve açıktır. Dilin bütün özelliklerini yerinde kullanarak şiirini etkili şekilde söylemeyi amaçlamıştır. Birçok şiiri okunduğunda sanki düşünülmeden ağza geldiği gibi söylenmiş duygusunu uyandıracak şekilde doğaldır. Yunus Emre şiirlerinde ses, söz ve anlam dengesini başarıyla kurarak yaşadığı dönem için olduğu kadar, günümüz için bile geçerli olabilecek güçlü bir şiir dili meydana getirmiştir.¹³

Yunus'un şiirlerinde görülen en belirgin dil özellikleri şöyledir: “*assı-fayda, ayağ-kadeh, berk-sağlam, pek*” gibi arkaik özelliklerinin birçoğunu muhafaza etmiştir. Anadolu'da din ve bilim dilinin Arapça, devlet ve sanat dilinin Farsça olduğu bir devirde şiirlerinde o devrin Türkçesinde var olan ve halk tarafında da anlaşılan *adap, agyar, Kâbe, bazar, berat* gibi Arapça, Farsça kelime ve unsurları kullanmıştır. Ayrıca

9 Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 255.

10 Mutafa Tatcı, *Yunus Emre Divanı 2 Tenkitli Metin* (İstanbul: H Yayınları, 2008), 258.

11 Faruk Kadri Timurtaş, *Yunus Emre Divanı* (İstanbul: Babiali Kültür Yayıncılığı, 2006), 8.

12 Doğan Aksan, *Yunus Emre Şiirinin Gücü* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005), 27.

13 Cem Dilçin, “Yunus Emre'nin Şiirinde Türkçenin Gücü”, *Türk Dili* 487 (1992), 30–49.

bicid-becid, *çerağ*-çırak, *âşikâre*-eşkere örneklerindeki olduğu gibi Türkçe fonetiğe uyarladığı Arapça ve Farsça olan kelimelere yer vermiştir. “*Çağala söz-boş söz, ağaç at-tabut, yol dokumak-seyahat, sakala gülmek-alay etmek*” gibi benzetmelere; “*erişken-boyuna erişen, biliş-dost olmak*” gibi halkın kullandığı deyimlere; “*Küfven ahad, Kul huva'llâh, Men 'arefe nefsehu fekad 'arefe Rabbehu*” gibi ayet ve hadislerle şairlerinde değinmiştir.

Türk-İslam mutasavvıfı olan Yunus Emre'nin üslubunu ve sanatını oluşturan en önemli unsur tasavvuftur. Onun kişiliğinin oluşmasında İslam kültürünün tefsir, hadis, edebiyat, coğrafya, astronomi gibi çeşitli dallarının tesiri büyüktür. O, İslam tasavvufunun inceliklerini hiçbir kalıp içerisine girmeden büyük bir sadelik ve derinlikle ifade etmiş, tasavvufi görüşlerini dile getirirken Kur'an-ı Kerim ayetlerinden ve hadis-i şeriflerden istifade etmiş, bunları kendi dili ve terminolojisi içerisinde ustaca kullanmıştır.

Yunus Emre, *Divanı*'nda iktibas ve telmih yoluyla birçok ayet ve hadise yer vermiştir. Söz sanatlarından iktibas, konuyu ve anlamı pekiştirmek için sözde ayet veya hadise yer vermektir.¹⁴ İktibasta şart, sözün ayet ya da hadis olduğu belirtilmeden aynen ya da kısmen getirilmesidir.¹⁵ Telmih ise şair ya da yazarın söz içinde bilinen bir olaya, bir hikâyeye, bir kişiye; ayete, hadise veya meşhur bir şiiere; yaygın bir fıkra, nükte, atasözü ve benzeri şeylere işaret etmesidir.¹⁶ Yunus'un şairlerinde bu söz sanatlarına sıklıkla rastlamak mümkündür. Hatta onun her beytinin bir ayetin meali veya tefsiri niteliğinde olduğu, bütün beyitlerinin hadislerle beslendiği söylenebilir. *Divanı*'nda ayet ve hadislerin bu denli yoğun olması çalışmanın hacmi ve sınırlarını aşacağından makalemizde yalnızca Yunus Emre'nin *Divanı*'nda iktibas yoluyla yer verdiği ayetler ve hadisler üretici- dönüşümsel dil bilgisi ilkeleri ışığında söz dizimi bakımından incelenecektir.

Üretici-dönüşümsel dilbilgisine göre cümlenin zihindeki yapısı iç yapı veya derin yapı, söz ve yazıdaki yapısı ise dış yapı yani yüzey veya yüzeysel yapıdır. Söz ve yazıdaki her cümle, zihinde teşekkül eden cümle veya cümlelerin aynen veya dönüşümler yoluyla yüzeye yani dış yapıya yansımalarıdır. Bir bakıma dış yapı iç yapıdaki anlamın ifade edilmiş şeklidir. O hâlde bir cümle yapı bakımından değerlendirildiğinde yalnızca dış yapısıyla değil, yapısal dil bilimin öngördüğü gibi iç yapısıyla da ele alınmalı, bu iki yapı arasındaki ilişki araştırılmalıdır.

Bu ilke doğrultusunda Mustafa Tatcı'nın *Yunus Emre Divanı II Tenkitli Metin* eserinden hareketle *Divanı*'daki ayet ve hadis iktibaslarını şöyle değerlendirebiliriz:¹⁷

14 Veyis Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Smâât-ı Edebî* (Anakara: Aktif Yayınları, 2014), 113.

15 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Smâât-ı Edebî*, 113.

16 Değirmençay, *Fünûn-i Belâgat ve Smâât-ı Edebî*, 112.

17 Cümle yapıları parantezleme yöntemi ile işaretlenmiştir. Yüklem ve yüklem-fiilini içeriği ( ), eksilteli yapılar [ ] simgeleri ile gösterilmiştir.

1. Ayetler

1.1. Basit cümle içerisinde kullanılan iktibaslar:

Söz dizimi üzerine yapılan çalışmalarda basit cümle şu şekilde tanımlanmaktadır: *Tek yargı bildiren cümleler basit cümledir.*¹⁸ *Bünyesinde yan cümle-cümlemsi- veya iç cümle bulundurmayan cümlelerdir.*¹⁹ *Kuruluşunda tek yüklem bulunan, tek yargı bulunan cümledir. Basit cümlede tek yargı bulunur; bu yargıyı sonuca bağlayan tek yüklem vardır. Bu yüklemde de ya çekimli bir fiildir. Veya ek-fiil almış isim ya da isim gibi kullanılan bir kelime grubudur. Bu cümle yapıları yalın bir anlatım bildirir ve bağımsız yargılar ortaya koyarlar.*²⁰

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere bünyesinde bağımsız tek bir yargı bulunduran cümlelere basit cümleler denir. Basit cümleler, öğelerinin sıralanışı ve niteliği bakımından **düz cümleler** ve **odaklaştırılma yapılmış cümleler** şeklinde ikiye ayrılmaktadır. *Yunus Emre Divanı*'nda ayet iktibasları hem basit-düz cümlede hem de basit-odaklaştırma yapılmış cümleler içerisinde kullanılmıştır.

1.1.1. Düz cümle içerisinde kullanılan iktibaslar:

Türkçe genellikle katı bir söz dizimi anlayışına sahiptir. Fakat *Sentagmatik yapı içerisinde farklı paradigma kümesinde oldukları hâl ekleriyle veya son çekim edatlarıyla işaretlenmiş veya işaretli sayılabilecek elemanlar birbiriyle yer değiştirebilir.*²¹ Bu tanıma göre Türkçe cümle öğelerini çoğunlukla **cümle başı edatları + hitap bloku + özne bloku + tümleçleriyle birlikte yüklem bloku + cümle sonu eki / edatı** şeklinde dizmektedir.²² Bu diziliş Türkçenin anlam öğeleri düzeyindeki temel söz dizimi mantığına uygundur. Çünkü cümlenin temel ögesi olan yüklem fiilin sonda olması Türkçe için uygundur. Öğelerin dizilişi bakımından bu sıraya uyan cümleler **düz cümle** olarak adlandırılır.

Yunus Emre Divanı'nda birçok ayet iktibasları basit-düz cümle içerisinde gerek özne, nesne, tümleç, yüklem gibi öge olarak kullanılmış, gerekse sıfat göreviyle çeşitli öğeleri nitelemiştir. Bu iktibaslar şöyledir:

1.1.1.1. Kâlû belâ: Arâf Süresi 172. Ayet

“Rabbin Âdemoğullarından onların sırtlarından zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin Rabbiniz değil miyim?

18 Muharrem Daşdemir, *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal – İşlevsel Söz Dizimi* (Erzurum: Eser Basım Yayım Dağıtım Matbaacılık, 2014), 163.

19 İbrahim Delice, *Türkçe Sözdizimi* (İstanbul: Kitabevi Yay., 2007), 163.

20 Mustafa Özkan, Veyssi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)* (İstanbul: Akademik Kitaplar, 2009), 171.

21 Efrasiyap Gemalmaz, *STTFED (Standart Türkiye Türkçesi (STT)'nin Formlarının Enformatif Değerleri ve İhtiyaç Halinde Bu dilin Gelişimine Muhtemel Etkileri)* (Erzurum: 1982), 153.

22 Cengiz Aylılmaz, *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yay., 1994), 258.

'Elbette öyle!' dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, 'Bizim bundan haberimiz yoktu.' demeyesiniz" (el- A'râf 7/172)²³.

Yüce Allah'ın Ben sizin Rabbiniz değil miyim? suali ile bu soru karşısında kulların, Yaratıcıya "Evet! Sen bizim Rabbimizsin"²⁴ cevabı mutasavvıf şair Yunus tarafından "kâlu belî" şeklinde iktibas edilmiş ve basit-düz cümle içerisinde özne görevinde şu şekilde kullanılmıştır:

Kâlu belî dinildi münkir-muhib bilindi

O demden duta geldi câhiller inkârını 397/8

Ö + Y(YF- [-k] +ş)

Kâlu belî dinildi

Yunus, bir başka şiirde "Evet! Sen bizim Rabbimizsin" anlamına gelen ayet-i kerimeyi "belâ" şeklinde iktibas etmiş, ezelden Hak ile birlikte olduğunu ve eleste "belâ" dediğini ifade ederek bu lafzı **basit-düz cümle** içerisinde **nesne** olarak kullanılmıştır:

Ezelden bileydüm eleste belâ didüm

Ol kadîmî denizden sil olup akup geldüm 217/3

[Ö] + Y(TYF- (YT + N + YF-)[-k] +ş)

[Ben] elest'de **belâ** didüm

A'râf Sûresi 172. ayeti bir başka şiirde yine iktibas eden şair, eleste Hak ile birlikte olduğunu ve O'nun "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna "belî", "Evet! Sen bizim Rabbimizsin" cevabı ile karşılık verdiğini ifade etmektedir. Yunus, bu iktibasa **basit-düz cümle** içerisinde **nesne** olarak yer vermiştir.

Eleste bileydük göz açduk "belî" didük

Yûnus'ıla gayrını kamu birden eyledi 358/11

[Ö] + Y(TYF- (N + YF-)[-k] +ş)

[Biz] "belî" didük.

1.1.1.2. Elest: A'râf Sûresi 172. Ayet

Ayet-i kerimeden "elest" lafzına da mutasavvıf şair Yunus tarafından iktibas edilmek suretiyle yer verilmiştir. Yunus bu şiirde "elest"i **yer tümleci** göreviyle kullanmıştır:

23 Ayet meallerinde <https://kuran.diyaret.gov.tr> adresinden faydalanılmıştır.

24 Reyhan Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları* (İstanbul: Kitabevi Yay., 2016), 91.

Ezelden bileyidüm eleste Belâ didüm
Ol kadîmî denizden sil olup akup geldüm 217/3

[Ö] + Y(TYF- (YT + N + YF-)[-k] + ş)

[Ben] **elest'te** Belâ didüm

1.1.1.3. **Lâ taknetu**: Zümer Sûresi 53. Ayet

“De ki (Allah şöyle buyuruyor): ‘Ey kendi aleyhlerine olarak haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir” (el-Zümer 39/53).

Yunus bu şiirinde Allah Teâlâ’nın merhametinden ve rahmetinden bahsederek “ahirette yalnız Müslümanlara merhamet eden anlamına gelen” “Rahim” sıfatını ve Ondan ümit kesilmemesi gerektiğini dile getirerek, şiirde ayet-i kerimeden “ümit kesmeyin” anlamındaki “**lâ taknetü**” ifadesini iktibas etmiş ve bunu **basit-düz cümle** içerisinde **özne** olarak cümlede kullanmıştır.

Rahîm durur senün adun Rahîm’lğun bize didün
Mürşidlerün muştıladı lâ taknetu hitâb nedür 89/4

Ö + Y(YF- [-k + ş]) + CSE

Lâ taknetu hitâb nedür

1.1.1.4. **Kün**: Bakara Sûresi 117. Ayet

Ol (dedi) ve oluverdi, “O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece “ol” der, o da hemen oluverir” (el-Bakara 2/117); “Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman sözümüz sadece, ona, “ol” dememizdir. O da hemen oluverir” (el-Nahl 16/40).

“Ol” (der), o da oluverir” anlamındaki *kün feyekûn* ayeti Kur’an’da aynı anlamda Âl-i İmrân Sûresi 6., 47. ve 59. ayetlerde, En’âm Sûresi 73. ve 19. ayetlerde, Meryem Sûresi 35. ve 36. ayetlerde, Yâsin Sûresi 82. ve 40. ayetlerde Mü’min Sûresi 68. ayette geçmektedir. Yunus, sonsuz kudret sahibi olan yüce Allah’ın bir kez “kün”, “ol” diyerek bütün her şeyi yarattığını ifade ettiği bu şiirde “**kün**” iktibasını **basit-düz cümle** içerisinde **nesne** göreviyle kullanmıştır.

Kün’i bir kezin söyledün her nesneyi var eyledün
Yine âhîr bir söz ile anı kılmak harâb nedür 89/7

[Ö] + Y(TYF- (N + SrT + YF-)[-k] + ş)

[Sen] **kün’i** bir kezin söyledün

1.1.1.5. İnnî ene'llâh: Kasas Sûresi 30. Ayet

“Oraya gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından (oradaki) ağaç yönünden kendisine şöyle seslenildi: ‘Ey Mûsâ! Muhakkak ki ben, evet yalnızca ben âlemlerin Rabbi olan Allah’ım”(el-Kasas 28/30).

Ayet, yüce Allah’ın Hz. Mûsâ’ya Tûr Dağında seslendiği ve ilk emrini ona naklettiği hakkında bilgi vermektedir. Ayette geçen “Evet yalnızca ben Allah’ım” anlamındaki *İnnî ene'llâh* buyruğu Tâhâ Sûresi 14. ayette *İnnenî ene'llâh* lafzı ile aynı anlamda geçmektedir.²⁵ Mutasavvıf şair Yunus, bir şiirinde Mansûr gibi **İnnî ene'llâh** okuduğunu ifade ederek bu ayeti iktibas etmiş ve **basit-düz cümle** içerisinde **nesne** görevinde bu lafza yer vermiştir.

*Mansûr-vâr oldum bugün ber-dâr iden gelsün berü
İnnî ene'llâh okudum inkâr iden gelsün berü 287/1*

[Ö] + Y(TYF- (N + YF-)[-k] +ş)

[Ben] **İnnî ene'llâh** okudum

1.1.1.6. Men aleyhâ fân: Rahmân Sûresi 26. Ayet

“Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir” (el-Rahmân 55/26). Yüce Allah, Rahmân sûresinde birçok dünya nimetini saydıktan sonra özellikle 26. ayette tüm bu nimetlerin geçiciliğinden söz etmiş, bunlara meyledilmemesi gerektiğinin de vurgusunu yapmıştır.²⁶

“Evvel” ismi Allah’ın ezeli olduğunu, varlığı için bir başlangıç düşünüle-meyeceğini, “Âhir” ismi ise Allah’ın zatı ve sıfatlarıyla baki olduğunu, yok olmaktan, fani olmaktan münezze oluğunu ifade eder. Allah’ın ezeli ve ebedî olduğunu Evvel ve Âhir esmaları ile anlatan Yunus, dünyada Allah dışında hiçbir şey kalmayacağını her şeyin geçici olduğunu vurgulamaktadır. Yunus dünyadaki geçiciliği dile getirirken “**men aleyhâ fân**” ayet-i kerimesini iktibas etmiş ve bunu **basit-düz cümlede yüklem** göreviyle kullanmıştır.

*Evveli Hû âhiri Hû yâ Hû illâ Hû olam
Evvel âhir ol kala vü men aleyhâ fân olam 201/45*

[Ö] + Y(YF- [-k] +ş)

[Ben] **men aleyhâ fân** olam

25 Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, 159.

26 Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, 223.

1.1.1.7. *Ayne'l-yakîn*: Tekâsür Sûresi 7. Ayet

“Yine (andolsun), onu gözünüzle ayan beyan göreceksiniz” (el-Tekâsür 102/7). Güzel ameller işleyenler, masumlar, müminler Hakka yakınlardır. Onlar dünyada yakın makamlara ulaşırlar.²⁷

Gözle görmek yoluyla ulaşılan ilim²⁸ anlamına gelen “*ayne'l-yakîn*” terkihi, tasavvufta kalbin müşahede yoluyla hakiki vahdeti görmesi demektir.²⁹ Yunus, bir şiirinde Hakkı “*ayne'l-yakîn*” görerek Mecnuna döndüğünden bahsetmektedir. Ayet-i kerimeyi bu ifade ile iktibas eden şair, lafzı **basit-düz** cümle içerisinde **hal tümleci** göreviyle kullanmıştır.

*Ayne'l-yakîn görüpdür Yûnus Mecnûn olupdur
Bir ile bir olupdur Hakke'l-yakîn içinde 303/7*

[Ö] + Y(TYF- (HT + YF-)[-k +ş]) + CSE

[O] *ayne'l-yakîn* görüpdür

1.1.1.8. *Hakke'l-yakîn*: Vâkıa Sûresi 95. Ayet

“Muhakkak ki bu (anlatılanlar), elbette o (verilen haberler), Hakku'l yakîndir (yakîn olan haktır, kesin olarak gerçektir. Şüphesiz bu gerçeğin ta kendisidir” (el-Vâkıa 56/95).

Hakk'ın ayn-ı cem-i ahâdiyet makamında kendi hakikatini temaşa etmesi. Hakkın kendisinden başka kimsenin bilmediği kendi öz hakikatini, yalnızca kendisinin müşahede etmesi. Salikin yalnızca ilmî yönden değil, aynı zamanda hal ve müşahede yönünden de Hak'ta fânî ve Hak ile baki olması.³⁰ Anlamlarına gelen “*hakke'l-yakîn*” terkihi tasavvufta velilerin ulaştığı makam olarak da kullanılmaktadır.³¹ Mertebelerin en üstü bu makamdır. Bu makam öyle bir makamdır ki, ateş içerisindeki insan onu hissetmez.³²

Vâkıa Sûresinde “*hakku'l-yakîn*” olarak geçen bu ayet-i kerime Yunus Emre tarafından “*hakke'l-yakîn*” şeklinde **basit-düz** cümlede **yüklem** olarak kullanılmıştır.

*Ayne'l-yakîn görüpdür Yûnus Mecnûn olupdur
Bir ile bir olupdur hakke'l-yakîn içinde 303/7*

27 Ekber-i Dihkân, *Hezâr u Yek Nükte Ez Kur'ân-ı Kerîm*, İntişârât-i Hürrem, Kum 1389 hş., 2: 158-159.

28 Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Ziraat Grup Matbaacılık, 2014), 59.

29 Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabcacı Yayıncılık, 2012), 57.

30 Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 153.

31 Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, 232.

32 Dihkân *Hezâr u Yek Nükte Ez Kur'ân-ı Kerîm*, 1, 345.

[Ö] + Y(YF- [-k +ş])

[O] **hakke'l-yakîn** içinde

1.1.1.9. **Beytü'l-Ma'mûr'**: Tûr Sûresi 4. Ayet

“Beyt-i Ma'mur'a (Mamur Ev'e) andolsun” (el-Tûr 52/4). “Beytü'l-Ma'mûr” semada bulunan bir evin adıdır. Kâbe'nin izdüşümüne denk gelen bir yerde arşın hizasında bulunduğu meleklerin ziyaretiyle şenlendiği bir yerdir. “Beytü'l-Ma'mûr” Kâbe'nin adıdır. Ya da mümin kişinin kalbidir, şeklinde bu ayet-i kerime hakkında birçok yorum yapılmıştır.³³

Yunus Emre, Tûr Dağını, Beytü'l-Ma'mûr'ı ve İsrâfil'in çaldığı Sûrı dahi Hak da bulduğunu ifade ettiği bu şiirde “Beytü'l-Ma'mûr” iktibasını **basit-düz** cümle içerisinde **nesne** göreviyle kullanmıştır.

*Mûsâ'nun agduğı Tûr'ı yohsa **Beytü'l-Ma'mûr'ı**
İsrâfil çalduğı Sûrı cümle vücûdda bulduk 133/5*

[Ö] + Y(TYF- (N + YT + YF-)[-k] +ş)

Mûsâ'nun agduğı Tûr'ı yohsa **Beytü'l-Ma'mûr'ı** İsrâfil çalduğı Sûrı cümle vücûdda bulduk.

1.1.1.10. **Kün feyekûn**: Yasin Sûresi 82. Ayet

“Bir şeyi istediğinde O'nun emri sadece ona: ‘Ol’ demesidir. O da hemen oluverir” (el-Yasin 36/82). Bu ayette Yüce Allah'ın yaratmadaki büyüklüğü ve gücü anlatılmaktadır. Yüce Allah, bir şeyi yaratmak istediği zaman onu ol kuvveti ile hemen yaratmaya kadir.³⁴

Bakara Sûresi 117. ayette, Âli İmrân Sûresi 47. ve 59. ayetlerde, En'âm Sûresi 73. ayette, Nahl Sûresi 40. ayette, Meryem Sûresi 35. Ayette, Furkân Sûresi 7. ayette, Mü'min Sûresi 68. ayette de “Kün feyekûn” lafzı geçmektedir.

Yüce Allah'ın yaratma kudretinin ifade edildiği bu beyitte, “**kün feyekûn**” iktibasını Allah'ın “Kâdir” sıfatı ile birlikte kullanılarak, **basit-düz cümlede özne** olarak kullanılan “Sübhân” sözcüğünü **nitelemiştir**. Bu iktibas **özne** içerisinde yer almaktadır.

*Ol Kâdir-i kün feyekûn lutf idici Sübhân benem
Kesmedin rızkını viren cümlelere sultân benem 211/1*

33 Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, 202.

34 Dihkân, *Hezâr u Yek Nükte Ez Kur'ân-ı Kerim*, 1-3: 51-52.

Ö + Y(YF- [-k] +ş)

Ol Kâdir-i kün feyekûn lutf idici Sübhân benem

1.1.1.11. Kul huva'llâh: İhlâs Sûresi 1. Ayet

“De ki: O Allah'tır, tektir” (el-İhlâs 112/1). Peygamber efendimiz tarafından Kur'an'ın üçte birine denk olduğu söylenen İhlâs Sûresinin ilk ayetinde Allah'ın tek ve eşsiz oluşu ve bu sıfatın Allah'tan başkasına nispet edilemeyeceği dile getirilmektedir.³⁵

Yunus, bu ayet-i kerimeyi “kul huva'llâh” şeklinde iktibas etmiştir. O, bu cihana gelmeden önce Hakla birlikte olduğunu ifade ettiği bu beyitte Allah Teâlâ'nın bir ve tek olduğuna vurgu yaparak “kul huva'llâh” lafzını basit-düz cümlede yüklem içerisinde kullanmıştır. Bu iktibas yüklemi niteleyen bir sıfat olarak cümle içerisinde yer almaktadır.

*Bu cihâna gelmedin ma'sûkıla bir idüm
Kul huva'llâh sıfatlı bir bî-nişân nûr idüm 223/1*

[Ö] + Y(YF- [-k] +ş)

[Ben] Kul huva'llâh sıfatlı bir bî-nişân nûr idüm

1.1.2. Odaklaştırma yapılmış cümleler içerisinde kullanılan iktibaslar:

Odaklaştırma tümleçleri başa almak, bir blokun iki parçasının arasına başka bir ögeyi koymak ve yüklemden önce gelen öğeleri sona almak gibi cümlenin çeşitli şekillerde kullanılmasıdır.³⁶ Türkçenin söz dizimi seviyesindeki temel söz dizimi eğilimi düz cümle yönünde de olsa öğelerinin sırası değiştirilerek odaklaştırma yapılan cümlelere çok sık rastlanır. Bu durum özellikle konuşma dilinde ve konuşma diline yaklaşmayı amaç edinen hikâye, roman, tiyatro, fıkra vs. gibi edebî türlerde ya da çeşitli ses ve mana oyunları için farklı söz dizimsel yapılara yönelen şiirde de görülür.

Yunus Emre Divanı'nda ayet iktibaslarının basit-odaklaştırma yapılmış cümle türleri içerisinde de yer aldığı görülmektedir. Bu iktibaslar şöyledir:

1.1.2.1. Kâlû belâ Arâf Sûresi 172. Ayet

Basit-düz cümleler içerisinde de “kâlû belî, belî, belâ” şeklinde kullanımına rastladığımız “Evet! Sen bizim Rabbimizsin” anlamındaki bu ayet-i kerime bu şiirde “kâlû belî” şeklinde basit-odaklaştırma yapılmış cümle içerisinde nesne göreviyle kullanmıştır.

35 Dikhân, *Hezâr u Yek Nükte Ez Kur'an-ı Kerîm*, 1: 72.

36 Daşdemir, *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal – İşlevsel Söz Dizimi*, 165.

Kâlû belî didük evvelki demde
Dahu bugündür ol dem ü bu sâ'at 20/9

[Ö] + Y(TYF- (N + YF-)[-k] +ş) + ZT

[Biz] kâlû belî didük evvelki demde

1.1.2.2. Kufuven ehad: İhlâs Sûresi 4. Ayet.

“Onun hiçbir dengi yoktur” (el-İhlâs 112/4). Bu ayet-i kerime bir taraftan ilk ayetin açıklaması bir taraftan da bütünüyle bir sûrenin bir özeti mahiyetindedir. Yüce Allah'ın zatında, sıfatlarında ve fiillerinde hiçbir dengi ve benzeri bulunmadığını ifade etmektedir.³⁷

İhlas Sûresi 4. ayette “*kufuven ehad (ehadun)*” şeklinde geçen bu lafzı Yunus, “*küfven ahad*” olarak iktibas etmiştir. Yunus, Allah Teâlâ'nın Âhir ve Ebed sıfatlarına vurgu yaparak O'nun hiçbir şey yok iken var olduğunu, her şey yok olduğunda da yine var olmaya devam edeceğini, yaratılmışların hatta evliyaların bile bir evveli bir de sonunun olduğunu, onların varlığının son bulacağını fakat Allah'ın varlığının ebedi olduğunu ve hiçbir denginin bulunmadığını ifade etmektedir. Yunus, Allah Teâlâ'nın öncesinin ve sonrasının olmadığını anlatırken Allah'ın esmalarından; dengi bulunmadığını ifade ederken ise “*küfven ahad*” iktibasından yararlanmıştı. O, bu lafzı basit-odaklaştırma yapmış cümle içerisinde yüklem göreviyle kullanmıştır.

Oldur âhir oldur ebed hem dillerde küfven ahad
Evlîyâ geçdi dünyâdan bir sâ'at kime kalısar 63/5

CB + Y([YF- -k + ş]) + [CSE] + Ö

Hem [oldur] dillerde küfven ahad

1.1.2.3. Yehdi'llâhu limen yeşâ: Yûnus Sûresi 25. Ayet

Bu söz Yûnus Sûresi 25. ayetin yanı sıra benzer anlamlarda değişik ibarelerle çok sayıda ayette geçmektedir. Bakara Sûresi 2., 142., 213., 272. ayette, İbrahim Sûresi 4. ayette, Nahl Sûresi 93. ayette, Nur Sûresi 46. ayette, Kasas Sûresi 56. ayette, Fâtır Sûresi 8. ayette, Muddesir Sûresi 31. ayette “*yehdî men yeşâu*” şeklinde geçmektedir.

“Doğru yola erdirme Allah'ın elindedir. Peygamberler ve Hak yolunda olanlar ancak tebliğ etmekle görevlidirler. Allah esenlik yurduna çağırıyor ve dilediğini doğru yola iletiyor” (el-Yûnus 10/25). Anlamlarını ifade eden bu ayet şair tarafından “*yehdi'llâhu limen yeşâ*” şeklinde iktibas edilmiştir. Yunus, bu şiirinde Allah'a seslenerek hidayete erdirmenin yalnızca O'na mahsus olduğunu O'nun rızası olmadan hiçbir insanın doğru yola ulaşmayacağı ifade etmiş ve “*yehdi'llâhu limen yeşâ*” lafzını basit-odaklaştırma yapmış cümle içerisinde nesne göreviyle kullanılmıştır.

37 Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, 307.

Sen eyitdün iy pâdişâh yehdi'llâhu limen yeşâ
Şerîkûn yok senin i şâh suçlu kimdür 'azâb nedür 89/2

Ö + Y(YF- [-k] +ş) + H + N

Sen eyitdün iy pâdişâh yehdi'llâhu limen yeşâ

1.1.2.4. Vattakû / Tezra'û: Bakara Sûresi 103. Ayet / Yûsuf Sûresi 47. Ayet.

“Eğer onlar iman edip Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakınmış olsalardı, Allah katında kazanacakları sevap kendileri için daha hayırlı olacaktı. Keşke bilselerdi!” (el-Bakara 2/103).

“Sakınınız, sakınanlar, sakınsaydınız” gibi manalarda kullanılan³⁸ “vattakû” kelimesi Âl-i İmrân sûresi 76. – 172. ayetlerde, Mâide sûresi 65. ayette, Arâf sûresi 96. ayette, Leyl sûresi 5. ayette vettekav / vetteka şeklinde geçmektedir.

“Ekiniz, ektikleriniz” anlamlarında kullanılan³⁹ “tezra'û” lafzı Yûsuf Sûresi 47. ayette şöyle geçmektedir. “Yûsuf şöyle dedi: Her zaman yaptığınız gibi yedi sene ekin ekeceksiniz. Sonra yiyeceklerinizden ibaret olan az bir miktar hariç, hasat ettiğiniz ürünü başağında bırakın (böyle saklayın)” (el-Yûsuf 12/47). Bu lafız ayrıca Vâkıa Sûresi 64. ayette de geçmektedir.

Mutasavvıf şair Yunus Emre tarafından bir şiirde, aynı mısradaki “vattakû” ve “tezra'û” lafızları kullanılmıştır. Şair bu ibarelerin Kur'an-ı Kerim'de geçtiğini, Kur'an-ı Kerim'in “vattakû” ve “tezra'û” dediğini ifade ederek bu iktibasları basit-odaklaştırma yapılmış cümle içerisinde nesne görevinde kullanmıştır.

Kur'an eydür ki vattakû gine eydür ki tezra'û
Kâhil olup oturmagıl tîz tevbeye gelmek gerek 137/8

Ö + Y(YF- [-k +ş]) + CSE + N

Kur'an eydür ki vattakû

[Ö] + Y(TYF- (SrT + YF-)[-k +ş]) + N

[Kur'an] gine eydür ki tezra'û

1.1.2.5. Len terânî: Arâf Sûresi 143. Ayet

“Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte (Tur'a) gelip de Rabbi onunla konuştuğunda O, 'Rabbim! Bana görün; sana bakayım' dedi. Rabbi, 'Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin.' Buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti. Mûsâ da bayılıp düştü. Kendine gelince dedi ki:

38 Tatçı, *Yunus Emre Divanı İnceleme* 1: 212.

39 Tatçı, *Yunus Emre Divanı İnceleme* 1: 212.

'Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim" (el-A'râf 7/143).

Hız. Mûsâ'nın Yüce Allah'ı dünyada iken görmek istemesi üzerine başına gelen hadiselerin anlatıldığı A'râf Sûresi 143. ayet Yunus tarafından "len terâni" lafzıyla iktibas edilmiştir. Şair, bu ifadeyi **basit-odaklaştırma yapılmış cümle** içerisinde **yüklem** olarak kullanmıştır.

*Kim göre anı 'iyân kim diye nakş u nişân
Sözi len terâni'dür Mûsâ'ya Tûr içinde 305/4*

Ö + Y(YF- [-k +ş]) + CSE + İIT + YT

Sözi **Len terâni'dür** Mûsâ'ya Tûr içinde

1.1.2.6. Sırât-ı müstakîm: Fâtiha Sûresi 6. Ayet

"Bizi doğru olan yola ilet" (el-Fâtiha 1/6). "Doğru yol" anlamına gelen ayet-i kerime Fâtiha Sûresi 6. ayette "sırâte'l-mustakîm (mustakîme)", Bakara Sûresi 142. ve 213. ayetlerde "sırâtın mustakîm (mustakîmin)", Âl-i İmrân Sûresi 51. ayette "sırâtın mustakîm (mustakîmun)", Âl-i İmrân Sûresi 101. ayette "sırâtın mustakîm" gibi birçok sûrede geçmektedir.

Enbiyaların ilerledikleri bu doğru yol Allah'a ibadet yoludur. Peygamber de sırât-ı müstakîm üzeredir. Onun daveti de doğru yola götürür.⁴⁰ Yunus bir şiirinde kendisine seslenerek doğru yolun kendisi için şart olduğunu ifade etmiş ve "sırât-ı müstakîm" şeklinde kullandığı iktibasa **basit-odaklaştırma yapılmış cümle** içerisinde **özne** göreviyle yer vermiştir.

*Yunus sana farîzadur işbu sırât-ı müstakîm
İleyünde haşre-neşre hakke'l-yakîn gerek visâl 155/9*

H + Y(TYF- (İIT + YF-)[-k +ş]) + CSE + Ö

Yunus sana farîzadur işbu **sırât-ı müstakîm**

1.1.2.7. Yevme yenfehu: Mâide Sûresi 119. Ayet

"Allah, şöyle diyecek: "Bugün, doğrulara, doğruluklarının yarar sağlayacağı gündür." Onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır. Allah, onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu büyük başarıdır" (el-Mâide 5/119).

Mâide Sûresi 119. ayette bu lafz "yevmu yenfehu" şeklinde geçmektedir. Yunus bu ayetten yaptığı iktibas "yevme yenfehu" olarak kullanmıştır. Şiirde mahşer gününde,

40 Dihkân, Hezâr u Yek Nükte Ez Kur'ân-ı Kerim, 3: 63-65.

inananlara altlarından ırmaklar akan içinde ebedi olarak kalacakları cennetin müjdelendiği “yevme yenfehu” iktibasını kullanılarak ifade edilmiş, bu ifade **basit-odaklaştırma yapılmış cümle özne** göreviyle kullanılmıştır.

*Baglana bin bin sunûf ‘âşika yok havf u hayf
Yarın mahşer gününde yevme yenfehu urıla 306/6*

ZT + Ö + Y(YF- [-k +ş])

Yarın mahşer gününde yevme yenfehu urıla

1.1.2.8. Hakke'l-yakîn: Vâkıa Sûresi 95. Ayet

Yunus, bir başka şiirinde “hakke'l-yakîn” iktibasını **basit-odaklaştırma yapılmış cümle** içerisinde **yüklem** olarak kullanılmıştır.

*Yûnus sana farîzadur işbu Sırât-ı müstakîm
İleyünde haşre-neşre hakke'l-yakîn gerek visâl 155/9*

ZT + Ö_ + Y(YF-[-k] + ş) + _Ö

İleyünde haşre-neşre hakke'l-yakîn gerek visâl

1.2. Birleşik cümle içerisinde kullanılan iktibaslar:

Birden fazla yargı bildiren cümlelere birleşik cümle denir.⁴¹ İki veya daha fazla yargının bir cümle yapısı içinde yan cümle veya iç cümle şeklinde birleştirilmesi yoluyla oluşturulan cümle türüdür.⁴² İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev bakımından tamamlayan bir veya birden fazla yan cümleden oluşan cümlelere birleşik cümle denir. Başka bir ifadeyle birleşik cümle, içinde birden çok yargı bulunan cümledir. Bu yapıdaki cümlelerde bir cümle bir diğerinin başlangıcı olabilir; hatta belli kurallar ölçüsünde birbirine bağlanır veya başka bir cümle içerisinde yer alır.⁴³

Söz dizimi kitaplarında aşağı yukarı aynı ifadelerle tanımlanan, **birleşik cümle**nin ortak özelliği birden fazla yargı bildirmesidir. *Yunus Emre Divanı*'nda ayet iktibasları birleşik-düz ve birleşik-odak cümlelerde şöyle kullanılmıştır:

1.2.1. Birleşik-düz cümle içerisinde kullanılan iktibaslar:

1.2.1.1. Kâlû belâ: Arâf Sûresi 172. Ayet

Yunus Divanı'nda en sık karşılaştığımız ayet-i kerimelerden biri “kâlû belâ” dır. Yunus bir şiirinde henüz “elest” de “Evet! Sen bizim Rabbimizsin” demenden önce de

41 Daşdemir, *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal – İşlevsel Söz Dizimi*, 173.

42 Delice, *Türkçe Sözdizimi*, 163.

43 Özkan, Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi (Kelime Çözümlemeli)*, 172.

Hak'la birlikte olduğunu ifade etmiş ve “**kâlû belâ**” iktibasını “/-me+din/” zarf-fiil ekiyle kullanıp “di-“fiilinden önce getirerek **yan cümlede nesne** görevinde kullanılmış ve **birleşik-düz yapılı temel cümlede zaman tümleci** oluşturmuştur.

*Kâlû belâ dinmedin kadîmden bileydük
Key anlağıl neydügin bilişün kandagıdur 33/4*

[Ö]+Y(TYF-(ZT+YF-) -k+ş)

Kâlû belâ dinmedin kadîmden bileydük

Yunus, bu şiirinde de yine “**kâlû belâ**” söylenmeden, elest kurulmadan öncede Hak'tan ayrı olmadığını, Hak'la birlikte olduğunu vurgulayarak “**kâlû belâ**” iktibasını “/-me+din/” zarf-fiil ekiyle kullanıp “söyle-“ fiilinden önce getirerek **yan cümlede nesne** görevinde kullanmış ve **birleşik-düz yapılı temel cümlede** ise **zaman tümleci** oluşturmuştur.

*Kalû belâ söylenmedin tertîb düzen eylenmedin
Hak'dan ayru degülidüm ol ulu dîvândayıdum 168/3*

[Ö] + Y(TYF- (ZT + YF-) -k +ş)

Kalû belâ söylenmedin tertîb düzen eylenmedin Hak'dan ayru degülidüm

Henüz hiçbir şey yaratılmadan, “**kâlû belâ**” denilmeden Hakk'ı bildiğini ifade eden Yunus bu beyitte “**kâlû belâ**” iktibasını “/-me+din/” zarf-fiil ekiyle kullanıp “di-“fiilinden önce getirerek **yan cümlede nesne** görevinde kullanmış ve **birleşik-düz yapılı temel cümlede zaman tümleci** oluşturmuştur.

*Yir gök yaradılmadın kâlû Belâ dinmedin
Levh-kalem çalınmadın mi'râcâ kâdir idüm 223/4*

[Ö] + Y(TYF- (ZT + İLT + YF-) -k +ş)

Bu beyitte Yunus, “Evet! Sen bizim Rabbimizsin” sözüyle Hakk'ı kabul ettiğini ve bunu dünyada dile getirenin kendisi olduğunu vurgulayarak “**kâlû belâ**” iktibasını “/(y)en/” sıfat-fiil ekiyle kullanıp “haber vir-“ birleşik fiilinden önce getirerek **yan cümlede nesne** içerisinde kullanmış ve **birleşik-düz yapılı temel cümlede** ise **özne** oluşturmuştur.

*Kalem çalınacak görgil haber böyle durur bilgil
Kâlû belâ kelecisin bunda haber viren benem 177/8*

Ö + Y(YF- [-k] +ş)

Kâlû belâ kelecisin bunda haber viren benem

1.2.1.2. Sidretü'l-Müntehâ: Necm Sûresi 14. Ayet

“Sidretül Müntehâ'nın yanında” (el-Necm 53/14). “**Sidretü'l-Müntehâ**” tamlaması yaratılanlar için son nokta kabul edilen, akıllara durgunluk verecek ölçüde hayreti artıran makam olarak tanımlanmaktadır.⁴⁴

Bu tamlama “/-(y)en/” sıfat-fiil ekiyle kullanılan “gid-“ fiilinden önce gelerek **yan cümlede yer tümleci açıklayıcısı** görevinde kullanılmış ve **birleşik-düz yapı** temel cümlede ise **özne** oluşturmuştur.

*Sidretü'l-Müntehâ'dan andan içerü giden
Hiç nişân eydimedi menzil-i nûr içinde 305/6*

Ö + Y(YF- [-k +ş])

Sidretü'l-Müntehâ'dan andan içerü giden hiç nişân eydimedi

1.2.2. Birleşik-odak cümleler içinde kullanılan iktibaslar:

1.2.2.1. Belâ Arâf Sûresi 172. Ayet

Bu ayet-i kerimeye bir başka beyitte daha tesadüf edilmektedir. Müminlerin “**belî**” sözü ile ikrar ettiklerini belirten Yunus, bu iktibası “/-ip/” zarf-fiil ekiyle kullanıp “di-“ fiilinden önce getirerek **yan cümlede nesne** görevinde kullanmış ve **birleşik-odaklaştırma yapılmış temel cümlede hal tümleci** oluşturmuştur.

*Elestü bi-Rabbiküm Hak'dan nidâ gelicek
Mü'minler belî diyüp itdiler ikrârını 397/8*

Ö + Y(TYF- (HT + YF-) [-k] +ş) + N

Mü'minler belî diyüp itdiler ikrârını

Bu beyitte ise “**belî**” iktibası “/-(y)en/” sıfat-fiil ekiyle kullanılan “di-“ fiilinden önce gelerek **yan cümlede nesne** görevinde kullanılmış ve **birleşik-odaklaştırma yapılmış temel cümlede** ise **özne** oluşturmuştur.

*Bunda “belî” diyen kişi anda tamâm olur işi
Bizden nişân isteyene ol Hallâc-ı Mansûr nedür 56/11*

Ö_ + Y(TYF- (YT + YF- [-k +ş]) + _Ö

Bunda “belî” diyen kişi anda tamâm olur işi

1.2.2.2. ‘Ayne'l-yakîn: Tekâsür Sûresi 7. Ayet

Kalb yoluyla hakiki vahdeti gören kişinin artık başka bir şey görmeden gözünü

44 Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, 215.

vahdetten ayırmayacağını söyleyen Yunus, “**Ayne’l-yakîn**”, iktibasını şiirde “/-(y)en/” sıfat-fiil ekiyle kullanıp “gör-“ fiilinden önce getirerek **yan cümlede nesne** görevinde kullanmış ve **birleşik-odaklaştırma yapımı**ş temel cümlede ise **özne** oluşturmuştur.

*‘Ayne’l-yakîn gören kişi ırmaz gözin dost yüzinden
Niçe görebilsün anı bu sevüden taşra turan*

Ö + Y(YF- [-k +ş]) + N + AT

‘Ayne’l-yakîn gören kişi ırmaz gözin dost yüzinden 259/7

1.3. Cümlemsi olarak kullanılan iktibaslar:

Tam bir yargı bildirmesine rağmen, yüklem fiilinin yerinde merkezî öge olarak üzerine yüklemleştirici ögeler (ek fiil, kip eki ve şahıs eki) almamış bir ünlem bulunduran cümlelere cümlemsi denir. Cümlemsiler çoğunlukla tek bir ünlemden oluşsa da ünleme eşlik eden bir hitap blokuna, birtakım tümleçlere ve özneye de rastlanır. Bu durum, ünlemin derin yapıda denk düştüğü cümlelerin analogik tesirinden, aşırı eksiltileme neticesinde oluşmuş ünlemlerin içinde yer aldığı primitif cümleden ya da başka dillerden alınarak ünlemleştirilmiş cümle parçacıklarından gelen yapı aktarımından kaynaklanmaktadır.⁴⁵

Yunus Emre Divanı'nda **cümlemsi** olarak yer alan ayet iktibasları şöyledir:

1.3.1. Kul küllün min İndi’llâh: Nisâ Sûresi 78. Ayet

“...Kendilerine bir iyilik dokunsa ‘Bu Allah’tan’ derler, başlarına bir kötülük gelince de ‘Bu senden’ derler. ‘Hepsi Allah’tandır’ de...” (el-Nisâ 4/78).

Yahudiler, başlarına güzel bir şey geldiğinde kendilerini Allah’ın seçkin kulu görüp “Bu Allah’tandır” diyorlar, başlarına kötü bir şey geldiğinde ise bunun suçunu Peygamber Efendimize atıyorlardı. Yüce Allah’ın buyruğu üzerine “Hepsi Allah’tandır” denildi ve Yahudilerin ve onlar gibi düşünenlerin sözleri boşa çıktı.⁴⁶

Yunus Emre, şiirinde ayet-i kerimeden “**kul küllün min indi’llâh**” lafzını iktibas ederek **cümlemsi** şeklinde kullanmıştır.

*Kul küllün min indi’llâh ansuz degülem v’allah
Ben Hak’ıla Hak olmuşam agyâr iden gelsün berü 287/2*

Csi: Kul küllün min indi’llâh

45 Daşdemir, *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal – İşlevsel Söz Dizimi*, 172.

46 Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, 79.

1.3.2. el-Hamdüli'llâh: Fâtiha Sûresi 2. Ayet

“Hamd, âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur” (el-Fâtiha 1/2). Yunus “el-Hamdüli'llâh” ayet-i kerimesini iktibas ederek bir şiirinin bütün beyitlerinde bu lafza redif olarak yer vermiş, cümle unsuru olarak ise **cümlesi** görevinde kullanmıştır.

Hak'dan gelen şerbeti içdük el-Hamdüli'llâh
Şol kudret denizini geçdük el-Hamdüli'llâh 292/1

Csi: el-Hamdüli'llâh

1.3.3. Nahnu kesemnâ: Zuhruf Sûresi 32. Ayet

“Rabbinin rahmetini paylaştırmak onlara mı düşmüş? Dünya hayatında onların geçimlerini biz paylaştırdık Bir kısmı diğerini istihdam etsin diye kimini kiminden derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır” (el-Zuhruf 43/32).

Hz. Peygamberin getirdiği Kur’ân-ı Kerim’i “Bu bir büyü, biz bunu kabul etmeyiz” diyerek inkâr edenler, Zuhruf Sûresi 31. ayette yer alan “Bu Kur’ân şu iki şehirden büyük bir kişiye indirilseydi ya!” demişler ve Hz. Peygamber’i küçük görmüşlerdir. Onların bu küstahlıklarına ise Kur’ân “Rabbinin rahmetini paylaştırmak onlara mı düşmüş?” diye cevap vermiştir.⁴⁷

Yunus Emre, bu ayet-i kerimeden “Biz paylaştırdık” anlamındaki “*nahnü kasemnâ*” ayetini iktibas etmiştir. Bu lafzı “**nahnu kesemnâ**” şeklinde **cümlemsi** olarak kullanmıştır.

Dile rızkını Hak'dan nahnu kesemnâ pinhân
Nefsin bilmiş er gerek göz hicâbın silesi 378/5

Csi: nahnu kesemnâ

1.3.4. Elestü bi-Rabbiküm: A'râf Sûresi 172. Ayet

Elestü bi-Rabbiküm Hak'dan nidâ gelicek
Mü'minler belî diyüp itdiler ikrârını 397/7

Csi: Elestü bi-Rabbiküm

2. Hadisler

2.1. Basit cümle içerisinde kullanılan iktibaslar:

Yunus Emre Divanı'nda ayet iktibaslarında olduğu gibi hadis iktibasları da basit cümlelerde düz cümle ve odaklaştırma yapılmış cümle türleri içerisinde kullanılmıştır.

47 Keleş, *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları*, 196.

2.1.1. Düz cümle içerisinde kullanılan iktibaslar:

Divan'da düz cümle içerisinde kullanılan hadis iktibasları şöyledir:

2.1.1.1. Men 'arafe nefsehu: "Kendini bilen Rabbini bilir."⁴⁸

Kişinin kendi özünü bildiği takdirde Hakk'ı bilmesi de kaçınılmazdır. Bu nedenle kişiye "men 'arafe nefsehu" lafzı yetecektir.⁴⁹ Yunus, bir şiirinde **basit-düz cümle** içerisinde **nesne** göreviyle bu hadisi iktibasını kullanmıştır.

Men 'arafe nefsehu dirsın illâ degülsın

Melâikden yukarı seyrân arzû kılursın 255/2

[Ö] + Y(TYF- (N + YF-)[-k] +ş)

[Sen] Men 'arafe nefsehu dirsın

2.1.1.2. **Küntü kenz / mahfi**: "Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi istedim ve mahlûkatı yarattım."⁵⁰

Kenz-i mahfî olarak da zikredilen bu hadis birçok mutasavvıf şair tarafından sıkça kullanılmıştır. Sözlükte gizli hazine, saklı define anlamına gelen *kenz-i mahfî* terkiibini Muhyiddin İbnü'l-Arabî "Her türlü izafet ve nisbetlerden mücerred kadîm ve ezeli olan Hakk'ın zâtı", Abdürrezzak el-Kâşânî ise "Gaybde saklı bulunan ahadiyyet hüviyeti olup gizli olanların en gizlisidir." şeklinde tanımlamıştır.⁵¹

İlahî zatın sonsuz tecellilerinin kaynağı olduğu halde kendisinde herhangi bir eksilmenin söz konusu olmamasıyla O, bitmez tükenmez bir hazineye benzetilmiştir.⁵² Yunus bir şiirinde "küntü kenz" ve "mahfi" ifadelerini ayrı ayrı kullanmış, her iki ibareye de Türkçe 1. teklik şahıs eki "-m" yi getirerek bu hadis iktibaslarını **basit-düz cümleler** içerisinde **yüklem** olarak kullanmıştır.

Gelsün beni ol öldüren külümi göge savuran

Ben küntü kenz'em mahfi'yem izhâr iden gelsün berü 287/7

[Ö] + Y(YF- [-k] +ş)

Ben küntü kenz'em

[Ö] + Y(YF- [-k] +ş)

[Ben] mahfi'yem

48 'Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ*, tsh. Ahmed el-Kallâş (Beyrut: 1996), 2: 361.

49 Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, 389.

50 'Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 1, 235.

51 Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, 357.

52 Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, 357.

2.1.2. Odaklaştırma yapılmış cümle içerisinde kullanılan iktibaslar:

Divan'da odalaştırma yapılmış cümle içerisinde kullanılan hadis iktibasları bir tanedir. Bu iktibas şöyledir:

2.1.2.1. Hubbü'l-vatan: "Vatan sevgisi imandan gelir."⁵³

Bu hadis Bakara Sûresi 246. ayette geçen "Mûsâ'dan sonra İsrâiloğulları'nın ileri gelenlerini görmedin mi? Peygamberlerinden birine "Bize bir hükümdar gönder de Allah yolunda savaşalım" dediklerinde o, "Üzerinize savaş farz kılındığında savaşmayacağınızdan korkarım" cevabını verdi. "Yurtlarımızdan ve çocuklarımızdan uzaklaştırıldığımız halde Allah yolunda savaşmayıp da ne yapacağız?" dediler. Üzerlerine savaş farz kılınınca da, içlerinden azı müstesna, yüz çeviriverdiler. Allah zalimleri iyi bilmektedir" (el-Bakara 2/246). ayetine dayandırılmıştır.

Mutasavvıflara göre dünya insan için misafirhanedir. Onun asıl vatani bezm-i elest ve âlem-i ervahtır. Vatan sevgisinden maksat Allah'a dönmektir. Çünkü O, hem başlangıç hem de dönülecek son makamdır.⁵⁴

Mutasavvıf şair Yunus Emre bir şiirinde bu hadise iktibas ederek, bu ifadeyi **basit-odaklaştırma yapılmış cümle içerisinde özne** olarak kullanmıştır.

*Düşdögüme hubbü'l-vatan gidem hey dost diyü diyü
Anda varan kalur hemân kalam hey dost diyü diyü 291/1*

Y(YF- [-k +ş]) + VT + Ö

Düşdögüme hubbü'l-vatan

2.2. Birleşik cümle içerisinde kullanılan iktibaslar:

2.2.1. Birleşik-odak cümle içerisinde kullanılan iktibaslar:

Divan'da birleşik-odak cümle içerisinde kullanılan tek bir hadis iktibasları tespit edilmiştir.

2.2.1.1. Hubbü'l-vatan: "Vatan sevgisi imandan gelir."

Bu şiirde, "hubbü'l-vatan" iktibasları "/-dükçe/" zarf-fiil ekiyle kullanılan "öge düş-" deyiminden önce gelerek **yan cümlede özne** görevinde kullanılmış ve **birleşik-odaklaştırma yapılmış temel cümlede ise zaman tümleci** oluşturmuştur.

*Düşdükçe öge hubbü'l-vatan zerrece kalmaz me'men
Gözden sızup olur seven her dem yüregüm yağları 365/4*

53 Süyûtî, Celâleddin Abdürrahmân b. Ebî Bekr, *ed-Dürerü'l-müntehire fi'l-ehâdisi'l-müştehire*, nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ, (Beirut: 1988), 128.

54 Keleş, *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları*, 353.

Y(TYF- (ZT + YF-)[-k +ş]) + Ö

Düşdükçe öge **Hubbü'l-vatan** zerrece kalmaz me'men

2.3. Cümlemsi olarak kullanılan hadis iktibasları:

Divan'da bir tane cümlemsi olarak kullanılan hadis iktibası tespit edilmiştir.

2.3.1. Men 'arefe nefsehu fekad 'arefe Rabbehu: "Kendini bilen Rabbini bilir."⁵⁵

Sözlükte nefis kelimesi "ruh, can, hata, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi" gibi anlamlara gelmektedir. İnsanın kötü huylarının ve süflî arzularının kaynağı olarak da tanımlanmaktadır. Tasavvufta ise sûfiler, nefsin mahiyeti, birliği, cisim ve cevher, kadîm ve hâdis oluşu, evvel veya sonra yaratılışı gibi hususlardan çok onun zaafı, hileleri, kötülükleri, hastalıkları, bunları tedavi etmenin yolları, kötülüklerden korunmanın çareleri gibi konular üzerinde durmuştur. İbn Teymiye'ye göre nefsindeki olumsuz ve eksik sıfatlara bakan insanlar, bunların tam ve kâmil olanlarının Allah'ta mevcut olduğuna hükmederek Rabbini bilir.⁵⁶

Bu hadis, insanın Allah'ın esmâ ve sıfatlarının yeryüzündeki tecelligâhı olduğunu, onun varlığının ise Hakk'a götüren işaretler olduğunu gösteren hadislerden biridir. Kulun kendisini bilmesinin, Rabbini bilmesine tekaddüm etmiştir. Bu durumda kul kendini tanıdıktan sonra asıl murad olan Rabbini bilmeye geçebilir.⁵⁷

Sûfilere göre, insanoğlu elst bezminden sonra Allah'ın huzurundan ayrılmış olduğu için, dünyadaki hayatı bu huzuru ve orada vâkıf olduğu sırları arama ve anlama isteği ile doludur. Bu sırların en büyükleri, yani sırr-ı azimden olanları, Allah ve insanın kendisidir. Bu nedenle Sûfilerin "Men 'arefe nefsehu fekad 'arefe Rabbehu" sözüne sık sık referansta buldukları görülmektedir.⁵⁸ Mutasavvıf şair Yunus Emre, bir şiirinde bu hadise iktibas yaparak **cümlemsi** görevinde kullanmıştır.

Men 'arefe nefsehu fekad 'arefe Rabbehu

Bildüm bunu buldum anı inkâr iden gelsün berü 287/5

Csi: **Men 'arefe nefsehu fekad 'arefe Rabbehu**

55 'Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, 2: 361.

56 Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, 386.

57 Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, 386-387.

58 Keleş, *Divan Şiirinde Ayet ve Hadis İktibasları*, 386.

Sonuç

Yunus Emre Divanı'nda çok sayıda ayet ve hadisten iktibas vardır. Ayet iktibaslarının yer aldığı 33 adet beyit, hadis iktibaslarının ise yer aldığı 5 adet beyit söz dizimsel açıdan incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Divanda iktibaslar basit cümle içerisinde, birleşik cümle içerisinde ve cümlemsi olarak kullanılmıştır.

Basit cümleler içerisinde ayet iktibaslarının yer aldığı toplam 21 beyit incelenmiştir. Burada kullanılan iktibaslardan 13'ünün basit-düz cümle içerisinde, 8'inin ise basit-odaklaştırma yapılmış cümle içerisinde yer aldığı tespit edilmiş ve bunlar içerisinde en fazla tesadüf edilen iktibasın "Evet! Sen bizim Rabbimizsin" anlamına gelen "Kâlû belâ belî, belâ" lafızları olduğu saptanmıştır. Bu ayet-i kerimeler basit-düz cümle içerisinde 3 ayrı beyitte özne ve nesne göreviyle, basit-odaklaştırma yapılmış cümle içerisinde ise 1 beyitte nesne olarak kullanılmıştır. Diğer iktibaslardan ise "hakke'l-yakîn" lafzının biri basit-düz, diğeri basit-odaklaştırma yapılmış cümlelerde toplam iki kez yüklem olarak kullanıldığı görülmüştür. Bunlar dışındaki ayet-i kerimeler birer kez özne, nesne, tümleç gibi çeşitli görevlerle cümlede yer almıştır. Yalnızca basit-düz cümle içerisinde yer alan "kün feyekûn" ve "kul huva'llâh" iktibasları öge olarak değil, cümlede bir sözcüğü nitelemek suretiyle sıfat olarak kullanılmıştır.

Birleşik cümle başlığı altında ayet iktibaslarının yer aldığı toplam 8 beyit incelenmiştir. Bu iktibaslardan 5 tanesi birleşik-düz, 3 tanesi ise birleşik-odak cümle içerisinde kullanılmıştır. Basit cümlelerde olduğu gibi birleşik cümleler içerisinde de en fazla yer alan ayet-i kerime "kâlû belâ ve belî"dir. "kâlû belâ" iktibas 4 beyitte birleşik-düz cümlede yan cümle içerisinde nesne olarak kullanılmıştır. "belî" ise 2 beyitte de birleşik-odak cümleler içerisinde yan cümlede nesne göreviyle yer almıştır. Diğer iktibaslardan "sidretü'l-müntehâ" birleşik-düz cümlede yan cümle içerisinde yer tümleci açıklayıcısı, "ayne'l-yakîn" ise birleşik-odak cümleler içerisinde yan cümlede nesne olarak kullanılmıştır. Ayrıca ayet iktibaslarından 4 tanesinin de cümlemsi olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Hadis iktibaslarından basit cümle başlığı altında değerlendirilen 3 iktibastan 2 tanesi basit-düz cümle içerisinde nesne ve yüklem, 1 tanesi ise basit-odaklaştırma yapılmış cümle içerisinde özne olarak kullanılmıştır. Birleşik cümle yapısında incelenen 1 ayet-i kerimenin ise birleşik-odak cümle içerisinde yan cümlede özne olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca yine 1 adet iktibas cümlemsi olarak kullanılmıştır.

Cümle yapıları incelendiğinde Türkçenin dil yapısına en uygun olan basit cümlelerin daha sık kullanıldığı görülmektedir. Bu durum Yunus Emre'nin ayet ve

hadislerden yaptığı iktibasları bile Türkçenin cümle yapısı içerisinde ustaca kullandığını, dilde gerçek bir millileşme sergilediğini göstermektedir.

Mutasavvıf şair şiirlerinde Zümer Sûresi 53. ayetten “lâ taknetu”, Bakara Sûresi 117. ayetten “kün”, Kasas Sûresi 30. ayetten “innî ene'lâh”, Rahmân Sûresi 26. ayetten “men aleyhâ fân”, Vâkıa Sûresi 95. ayet “hakke'l-yakîn”, Yasin Sûresi 82. ayetten “kün feyekûn”, İhlâs Sûresi 1. ayetten “kul huva'llâh”, İhlâs Sûresi 4. ayetten “kufuven ehad”, Yûnus Sûresi 25. ayetten “yehdi'llâhu limen yeşâ”, Bakara Sûresi 103. ayet / Yûsuf Sûresi 47. ayetlerden “vattakû / tezra'û”, Arâf Sûresi 143. ayetten “len terâni”, Fâtiha Sûresi 6. ayetten “sırât-ı müstakîm”, Mâide Sûresi 119. ayetten “yevme yenfehu”, Nisâ Sûresi 78. ayetten “kul küllün min indillâh”, Fâtiha Sûresi 2. ayetten “el-Hamdü'llâh”, Zuhuf Sûresi 32. ayetten “nahnu kesemnâ”, Arâf Sûresi 172. ayetten “elestü bi-Rabbiküm” Arâf Sûresi 172. ayetten “kâlu belâ, belâ, belî, elest”, Necm Sûresi 14. ayetten “sidretü'l-müntehâ”, Tekâsür Sûresi 7. ayetten “ayne'l-yakîn” lafızlarını iktibas etmiştir. Bunlar içerisinde en fazla Arâf Sûresi 172. ayetten “kâlu belâ, belâ, belî, elest” ayet-i kerimelerinin kullanılması dikkat çekmektedir.

Dil Bilgisiyle İlgili İşaret ve Kısaltmalar

+ : isim soylu (statique) öge

- : fiil soylu (dynamique) öge

(...) : x (y): x'in kapsamında y vardır.

[...] : [x]: “x”, aslında eksiktir veya işaretli değildir.

..._ : X_: x devam etmektedir, araya başka öge girmiştir (kırık ifadelerde).

_... : _X: x daha önceki bir ögenin devamıdır, araya başka öge girmiştir (kırık ifadelerde).

AT : ayrılma tümleci

CB : cümle bağlayıcı

CSE : cümle sonu eki

Csi : cümlemsi

H : hitap

HT : hâl tümleci

İIT : ilgi tümleci

-k : kip eki

N : nesne

Ö : özne

SıT : sınırlandırma tümleci

SrT : sıralama tümleci

+ş : şahıs eki

TYF- : tümleçleriyle birlikte yüklem fiili

VT : varma tümleci

Y : yüklem

Yay. : yayınları

YF- : yüklem fiili

YT : yer tümleci

ZT : zaman tümleci

Kaynakça

‘Aclûnî, İsmâil b. Muhammed. *Keşfu’l-Hafâ I-II*. (tsh. Ahmed el-Kallâş). Beyrut, 1996.

Aksan, Doğan. *Yunus Emre Şiirinin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2005.

Alyılmaz, Cengiz. *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayınları, 1994.

Börekçi, Muhsine. “Türkçede Hâl Eklerinin İşlevsel Olarak Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”. *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*. 245-275. Ankara: TDK Yayınları, 2007.

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Ziraat Grup Matbaacılık, 2014.

Çağbayır, Yaşar. *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.

Daşdemir, Muharrem. “Dedem Korkut Kitabının Söz Dizimi”. Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 2000.

_____. *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*. Erzurum: Eser Basım Yayım Dağıtım Matbaacılık, 2014.

- _____. Yapıca Bağımsız Cümlelerden Oluşmuş Yan Cümleler”. *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK 2007 (27-28 Ağustos 2007) Bildiriler: Türkçenin Söz Dizimi ve Türk Edebiyatında Üslup Arayışları*. 1: 135-144. İstanbul: 2009.
- Değirmençay, Veyis. *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî*. Ankara: Aktif Yayınları, 2014.
- Dihkân, Ekber. *Hezâr u Yek Nükte ez Kur'ân-ı Kerîm I-III*. Kum: İntişârât-i Hürrem, 1389 hş.
- Dilçin, Cem. “Yunus Emre'nin Şiirinde Türkçenin Gücü”. *Türk Dili*. sy. 487, (1992): 30-49.
- Eker, Süer. *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2006.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları, 2002.
- Gemalmaz, Efrasiyap. *STTFED (Standart Türkiye Türkçesi (STT)'nin Formlarının Enformatif Değerleri ve İhtiyaç Halinde Bu Dilin Gelişimine Muhtemel Etkileri*. Erzurum: 1982.
- Gencan, Tahir Nejat. *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi, 2001.
- _____. *Dilbilgisi*, Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık, 2007.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Yunus Emre ve Tasavvuf*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 1992.
- _____. *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*. İstanbul: Kültür Yayınları, 2013.
- _____. *Yunus Emre Risalata'l-Nushiyya ve Divân*. İstanbul: 1965.
- _____. *Tasavvuf*. İstanbul: Milenyum Yayınları, 2012.
- Gülsevin, Gürer ve Boz, Erdoğan. *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2004.
- _____. *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- <https://kuran.diyaret.gov.tr>. (E.T. 19 Kasım 2017).
- Kanar, Mehmet. *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Deniz Kitabevi, 2000.
- _____. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- Kara, Funda. “Namık Kemal'in Mektuplarında Söz Dizimi”. Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 2001.

Karahan, Leyla. “Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırılması Üzerine”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* sy. 583, (Temmuz 2000): 16-23.

_____. *Türkçede Söz Dizimi-Cümle Tahlilleri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1991.

_____. *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

Keleş, Reyhan. *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2016.

Köprülü, M. Fuat. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

_____. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.

Pala, İskender. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2013.

Süyûtî, Celâleddin Abdürrahmân b. Ebî Bekr. *ed-Dürerü'l-müntehire fi'l-ehâdisi'l-müştehire*. (nşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ). Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988.

Tatcı, Mustafa. *İşitin Ey Yarenler Yunus Emre Yorumları*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.

_____. *Yunus Emre Dîvanı İnceleme*. I. cilt. İstanbul: H Yayınları, 2008.

_____. *Yûnus Emre Dîvanı II Tenkitli Metin*. II. cilt. İstanbul: H Yayınları, 2008.

_____. *Yunus Emre Şerhleri*. V. cilt. İstanbul: H Yayınları, 2008.

Timurtaş, Faruk Kadri. “Yunus’un Dili Üzerine Notlar”. *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*. 405-412, Ankara: 1982.

_____. *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.

_____. *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2006.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.

Yılmaz, Mehmet. *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.